

Lidia Mikołajuk

lidiamik@gazeta.pl

Biblioteka Brytyjska Uniwersytetu Łódzkiego

DYSKUSYJNE KLUBY KSIĄŻKI — PRZENOSZENIE WZORÓW BRYTYJSKICH DO POLSKI NA PRZYKŁADZIE WSPÓŁPRACY BRITISH COUNCIL I INSTYTUTU KSIĄŻKI

Streszczenie

W artykule przedstawiono historię powstania grup czytelniczych na początku XX w. Omówiono zasady ich zakładania i prowadzenia spotkań oraz opisano różnorodność współcześnie funkcjonujących dyskusyjnych klubów książki na terenie Wielkiej Brytanii.

W roku 2004 British Council rozpoczęło popularyzację grup czytelniczych w Polsce, zaś w roku 2006 nawiązało współpracę z Instytutem Książki. W rezultacie współdziałania tych instytucji na terenie naszego kraju powstało ponad 200 klubów, funkcjonujących w bibliotekach publicznych.

Historia

Grupy czytelnicze (reading groups) zaczęły funkcjonować w roku 1926 w Stanach Zjednoczonych. Pomysłodawcą i założycielem pierwszej z nich był Harry Scherman¹. Urodzony w Montrealu i dorastający w Filadelfii, swoją karierę zawodową rozpoczynał jako pracownik agencji reklamowej, gdzie poznał podstawy promowania sprzedaży wysyłkowej. Znajomość technik marketingowych, połączona z miłością do literatury, doprowadziła Schermana do założenia Klubu Książki Miesiąca (The Book of the Month Club), zrzeszającego miłośników literatury. W kwietniu 1926 r. drogą pocztową wysłano pierwszą partię książek do 4.750 członków klubu, a już pod koniec tego samego roku ich liczba wzrosła do 46.539. Ponieważ w latach 20. XX w. większość mieszkańców Stanów Zjednoczonych miała utrudniony dostęp do sklepów księgarskich, sprzedaż wysyłkowa cieszyła się wielkim powodzeniem.

Początkowo przedsiębiorstwo Schermana oferowało swoim członkom książki w cenach detalicznych, doliczając do nich koszty przesyłki. Gdy jednak tytuły wybierane przez kluby czytelnicze zyskiwały pewien prestiż, wydawcy uznali, że dla tak dużej liczby klientów warto stosować zniżki. Zaczęto wydawać wartościowe tytuły w dużych nakładach, dodatkowo obniżając ich ceny. Organizatorzy klubu wyszli z założenia, że miłośnicy literatury nie czytają tak wiele książek, jak by chcieli. Jako cel działalności postawiono sobie, by członkowie klubu przeczytali co najmniej cztery tytuły w ciągu roku, dając im do wyboru listę powieści, które mogą zamawiać pocztą. Do grudnia 1926 r. dochody ze sprzedaży

¹ Oficjalna strona internetowa *Book of the Month Club* [online] [dostęp 05.02.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.answers.com/topic/book-of-the-month-club>

książek wyniosły ponad pół miliona dolarów. Recenzje powieści wysyłanych do członków Klubu Książki Miesiąca ukazywały się w prasie codziennej i zachęcały rosnącą grupę czytelników do rozmów na temat lektury. To dało początek grupom dyskusyjnym.

Współczesność

Dyskusyjny Klub Książki stanowi grupa osób, które spotykają się, aby porozmawiać o książkach. Klubowicze nie są znawcami literatury, ale lubią czytać i rozmawiać na temat literatury. Na spotkaniach dzielą się swoimi wrażeniami z przeczytanej lektury. Nie prowadzą poważnych dyskusji literackich, ale raczej mówią o swoich osobistych odczuciach, związanych z omawianymi książkami. Spotkania grup czytelniczych są doskonałą formą spędzenia wolnego czasu i okazją do poznania nowych osób, mających podobne zainteresowania.

Istnieje kilka rodzajów klubów książki. Klasyczny typ grupy jest związany z określonym miejscem. Spotkania odbywają się w bibliotece lub księgarni i prowadzone są przez moderatora. Członkowie takich grup są jednocześnie członkami danej biblioteki lub klientami księgarni.

Kolejny typ to grupa internetowa. Jej członkowie nie są związani z konkretnym miejscem, prowadzą dyskusję w sieci. Mogą mieszkać w dowolnym miejscu na świecie. Warunkiem, jaki muszą spełnić to zarejestrowanie się na stronie internetowej i znajomość języka, w jakim prowadzona jest dyskusja. Moderatorem jest tu administrator forum. Przykładem takiej grupy jest klub czytelniczy brytyjskiego wydawnictwa Penguin².

Ostatni typ stanowi grupa nieformalna, której członkami są znajomi, przyjaciele lub koledzy z pracy. Spotykają się w swoich domach lub kawiarniach. Nie ma tu moderatora.

Każdy może wybrać interesujący go klub książki chociażby za pośrednictwem stron internetowych, takich jak np. Book-Club-Offers.com³. Strona ta oferuje czytelnikom możliwość znalezienia, ocenienia, porównania oraz przystąpienia do wybranego klubu.

W Wielkiej Brytanii w ciągu ostatnich kilku lat obserwuje się stały wzrost popularności grup czytelniczych, wspomagany dotacjami rządowymi. Ministerstwo ds. Kultury, Mediów i Sportu przeznaczyło znaczną część funduszy publicznych na projekty, mające na celu rozwój czytelnictwa. W sektorze komercyjnym takie firmy, jak Orange czy Sainsberys były jednymi z pierwszych, które wsparły narodowy projekt Bookstart, w ramach którego każdy noworodek w Wielkiej Brytanii otrzymuje zestaw książek. Zarówno sektor publiczny, jak i prywatny, zdał sobie sprawę z tego, że czytelnicy stanowią jedną z największych grup docelowych, a projekty promujące rozwój czytelnictwa pozwalają do tej grupy dotrzeć.

Najważniejsze gazety brytyjskie posiadają własne kluby książki. Dziennik Guardian ma klub, który prowadzi profesor literatury John Mullan, omawiający jedną książkę w miesiącu⁴. Czytelnicy mają możliwość wysłuchania wywiadu z autorem i prowadzenia dyskusji na forum. Istnieją portale internetowe klubów książki i audycje radiowe, poświęcone dyskusjom na temat literatury. Popularna jest para recenzentów Richard i Judy,

² Oficjalna strona internetowa *Penguin* [online] [dostęp 10.02.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://readers.penguin.co.uk/>

³ Oficjalna strona internetowa *Book Club Offer* [online] [dostęp 10.02.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://Book-Club-Offers.com>

⁴ Oficjalna strona internetowa *Guardian* [online] [dostęp 10.02.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://books.guardian.co.uk>

mająca własny program telewizyjny, radiowy oraz stronę internetową⁵. Spotkania grupy czytelniczej, prowadzonej przez tę parę, są transmitowane na kanale Chanel 4. Książki przez nich rekomendowane sprzedają się w bardzo wysokich nakładach, dlatego niektórzy wydawcy konsultują z nimi projekt okładki, aby dobrze wyglądała w telewizji.

Kluby książki stały się tak popularne, że powstał na ich temat serial filmowy. Telewizja BBC wyprodukowała serial zatytułowany *Book Group*⁶. Przedstawia on perypetie kilku osób, wywodzących się z różnych środowisk, a nawet krajów, których łączy wspólna pasja — czytanie książek. Bohaterowie czytają tu w każdym miejscu i okolicznościach, a lektura stanowi często odpowiedź na ich osobiste problemy. Chociaż klub książki w filmie został ukazany w sposób nieco ironiczny i zabawny, jednak doskonale odzwierciedlono w nim atmosferę spotkań, żarliwość dyskusji oraz modę na czytanie.

Również współcześni pisarze brytyjscy zauważyli rosnące zainteresowanie klubami dyskusyjnymi. Sue Townsend w ostatniej powieści z cyklu pamiętników Adriana Mole'a ukazuje tytułowego bohatera w roli moderatora grupy czytelniczej⁷. Spotkania jej członków odbywają się w księgarni, a repertuar omawianej literatury obejmuje tak różnorodne dzieła jak *Koran*, czy *Madame Bovary*. Dyskusje na temat literatury są doskonałym obrazem społeczności wielokulturowej i tolerancji wobec odmiennych przekonań.

Natomiast w powieści Nicka Hornby'ego pt. *Długa droga w dół*⁸ spotkania dyskusyjne pełnią rolę terapeutyczną. Głównymi bohaterami jest czworo niedoszłych samobójców, którzy wspólnie próbują wyjść z kryzysu psychicznego i wzajemnie sobie pomagają. Jednym ze sposobów leczenia depresji jest dla nich czytanie książek, a lektury dobierają według specyficznej zasady. Omawiają bowiem twórczość tylko tych autorów, którzy popełnili samobójstwo, próbując w ten sposób zrozumieć motywy takiego czynu. Metoda okazuje się na tyle skuteczna, że żaden z bohaterów nie próbuje ponownie odbierać sobie życia.

Działalność British Council w Polsce

British Council jest instytucją pozarządową promującą kulturę i język angielski poza granicami Wielkiej Brytanii⁹. W Polsce współpracuje z ośmioma Bibliotekami Brytyjskimi, działającymi w Gdańsku, Katowicach, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Szczecinie, Toruniu i Wrocławiu. Placówki te gromadzą literaturę anglojęzyczną i prowadzą działalność edukacyjną związaną z wiedzą na temat Zjednoczonego Królestwa.

Faces & Places — New British Writing jest programem literackim British Council, prezentującym współczesną literaturę brytyjską. W ramach tego projektu odbywają się wizyty brytyjskich pisarzy. Podczas spotkań polscy czytelnicy mają niepowtarzalną okazję wysłuchania fragmentów powieści, czytanych przez autora, oraz zadania pytań twórcy. Polskę odwiedzają zarówno pisarze, których powieści były wcześniej tłumaczone na język polski, jak Janette Winterson, oraz nieznani dotąd w naszym kraju, jak Toby Litt, czy Nial Griffiths.

⁵ Oficjalna strona internetowa *Richard and Judy* [online] [dostęp 10.02.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.richardandjudybookclub.co.uk>

⁶ *Book Group* Reż. Anne Griffin [DVD]. BBC 2005 Wymagania systemowe: stacjonarny odtwarzacz DVD lub komputer wyposażony w napęd DVD i aplikację przeznaczoną do odczytu DVD-Video.

⁷ Townsend S. *Adrian Mole and the weapon of mass destruction*, London: Penguin Books. 2005.

⁸ Hornby N. *Długa droga w dół*, Kraków: Wyd. Literackie 2005

⁹ Oficjalna strona internetowa British Council [online] [dostęp 12.02.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.britishcouncil.org/pl/>

Program *Faces & Places* obejmuje także wykłady na temat literatury brytyjskiej, warsztaty literackie, pokazy filmów oraz wydarzenia teatralne. Ponadto rośnie kolekcja książek i filmów w Bibliotekach Brytyjskich. Odbývają się również konkursy dla czytelników. Od roku 2004 British Council w swoich siedzibach w Warszawie i Krakowie oraz w Bibliotekach Brytyjskich organizuje działalność grup czytelniczych. Jedenaście klubów książki skupia ponad trzysta osób. Podczas spotkań dyskutowano już o blisko czterdziestu tytułach.

Jesienią 2006 r. British Council rozpoczęło współpracę z Instytutem Książki, mającą na celu popularyzację idei klubów książki w Polsce. W ramach tej współpracy odbyło się dziewiętnaście prezentacji, podczas których pracownicy British Council i Bibliotek Brytyjskich dzielili się swoimi doświadczeniami z bibliotekarzami bibliotek wojewódzkich, miejskich i gminnych na terenie całego kraju. Podczas tych spotkań przedstawiono zasady prowadzenia grup czytelniczych oraz przeprowadzono warsztaty, pokazujące część praktyczną.

Projekt Instytutu Książki *Tu czytamy* jest programem promocji czytelnictwa i wsparcia sektora książki, opierającym się na współpracy z instytucjami partnerskimi: szkołami, bibliotekami oraz organizacjami pozarządowymi i innymi instytucjami, działającymi w przestrzeni publicznej. Program podzielony jest na kilka sektorów:

- projekty edukacyjne adresowane do szkół i bibliotek,
- autorski festiwal Instytutu Książki *4 Pory Książki*,
- nagroda *Nowa Kultura Nowej Europy*,
- inne imprezy promujące czytelnictwo w kraju¹⁰.

W skład programu wchodzi również organizacja działalności klubów książki na terenie całego kraju. Do udziału zgłosiło się kilkaset bibliotek. Instytut Książki zapewnia im zakup książek, druk materiałów reklamowych oraz koordynację ich działalności. Plany działania klubów zakładają możliwość zapraszania autorów i krytyków literackich. Instytut Książki przeznaczył na ten cel 100 000 zł.

W każdym województwie działalność klubów koordynowana jest przez biblioteki wojewódzkie. Ich zadaniem jest dostarczenie bibliotekom książek oraz materiałów przygotowanych przez Instytut Książki. Są to plakaty, zachęcające do udziału w spotkaniach, ulotki oraz naklejki zamieszczane w książkach omawianych w klubach. Wyboru książek dokonują sami klubowicze, dla których Instytut Książki przygotował listę propozycji. Od 1 kwietnia 2007 r. w bibliotekach publicznych całej Polski działa 228 Dyskusyjnych Klubów Książki. Patronat nad wieloletnim programem promocji czytelnictwa *Tu czytamy*, którego elementem są kluby książki, objęło Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Celem programu jest wykreowanie mody na czytanie, poprzez akcentowanie przyjemności płynących z lektury oraz promowanie aktywnego udziału w życiu literackim np. przez spotkania z ciekawymi ludźmi, interesujące dyskusje, twórcze wykorzystanie wiedzy płynącej z literatury¹¹.

¹⁰ Oficjalna strona internetowa Instytutu Książki [online] [dostęp 15.02.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.instytutksiazki.pl>

¹¹ Oficjalna strona internetowa Instytutu Książki [online] [dostęp 19.04.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.instytutksiazki.pl/aktualnosci/wydarzenia>

Zakładanie DKK

Zanim nasz Dyskusyjny Klub Książki zacznie funkcjonować, musimy określić, do jakiej grupy osób jest on skierowany¹². Czy członkami będą nastolatki, osoby pracujące zawodowo, studenci, czy emeryci. Od tego będzie zależał czas i częstotliwość spotkań. Dla osób niepracujących można zorganizować spotkania w godzinach przedpołudniowych, zwykle jednak klubowicze wybierają popołudnia. Inny może też być cel czytania dla poszczególnych osób. Niektórzy lubią odkrywać nowe gatunki i nieznanymi pisarzy, dla innych czytanie jest sposobem na oderwanie się od codziennych problemów. Należy także uwzględnić zainteresowania członków. Może to być poezja, literatura science-fiction, romanse lub powieść historyczna. Ważną kwestią jest również wielkość grupy. Nie powinna liczyć więcej niż 12 osób, gdyż powyżej tej liczby trudno jest moderować spotkanie. Nie ma wtedy możliwości, by wszyscy zabrali głos w dyskusji. Jeśli zgłasza się większa ilość osób, należy utworzyć dodatkową grupę. Tak stało się w warszawskiej siedzibie British Council, gdzie powstały trzy kluby dyskusyjne, bo było tak wiele zainteresowanych osób.

Należy przeprowadzić promocję poprzedzającą pierwsze spotkanie. Musimy poinformować potencjalnych członków o powstającym klubie dyskusyjnym i zachęcić do udziału w spotkaniach. W tym celu można rozwiesić plakaty w bibliotece, księgarniach, szkołach i innych zaprzyjaźnionych instytucjach. Do wypożyczanych książek wkładamy ulotki z informacją o terminie spotkania. Jeśli biblioteka posiada własną stronę internetową, umieszcza tam ogłoszenie o spotkaniu oraz formularz zgłoszeniowy. Można także wykorzystać pocztę elektroniczną i wysłać e-maile do czytelników. Nie należy zapominać o tradycyjnym sposobie przekazywania informacji. Osobista rozmowa i przekazywanie wiadomości „z ust do ust” jest również skuteczne.

Moderowanie spotkania

Na pierwszym spotkaniu klubowicze poznają nawzajem siebie i moderatora. Istnieje kilka technik przydatnych podczas prowadzenia zajęć z czytelnikami. Zostały one opracowane przez organizację *Opening the Book*, która ma za zadanie popularyzowanie wśród bibliotekarzy Wielkiej Brytanii idei czytania dla przyjemności. Organizacja ta została założona w roku 1989 w miejscowości Sheffield w północnej Anglii przez Rachel Van Riel i Chrisa Meade¹³. Jej pierwszym zadaniem było stworzenie na prośbę rady miejskiej programu festiwalu literackiego w oparciu o współpracę z bibliotekami publicznymi. W ramach festiwalu odbyło się wiele imprez kulturalnych, spotkań z pisarzami, warsztatów pisanie pamiętników. Zachęcano ludzi, by przynosili na spotkania książki, które wywoływały u nich silne wzruszenia, zmuszały do płaczu lub śmiechu. Ogromny sukces festiwalu spowodował wzmocnienie współpracy między bibliotekami a instytucjami kulturalnymi, a organizacja *Opening the Book* zajęła się szkoleniem bibliotekarzy, by przygotować ich do nowych zadań. Organizuje warsztaty dla pracowników bibliotek, na których prezentowane są techniki prowadzenia grup czytelniczych.

¹² Oficjalna strona internetowa British Council [online] [dostęp 12.02.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.britishcouncil.home.pl/librarynet/6%wydarzenia/wydarzenia/htm>

¹³ Oficjalna strona internetowa *Opening the Book* [online] [dostęp 14.02.2007]. Dostępny w Internecie: <http://www.openingthebook.com/o.b/page.asp?idno=107>

Na pierwszym spotkaniu grupy czytelniczej moderator omawia z jej członkami zasady dyskusji. Podaje własne propozycje i prosi o sugestie gości. Dzięki tym ustaleniom członkowie grupy będą czuli się bardziej komfortowo, bo będą wiedzieli, czego się spodziewać na spotkaniach. Podstawową zasadą jest szanowanie opinii i gustów czytelniczych innych osób. Nie wszystkie lektury przypadną im do gustu, ale mimo to można zachęcić do ich przeczytania. Bardzo ważne jest, by uczestnicy nie obawiali się przychodzenia na spotkanie, nawet gdy nie uda im się przeczytać książki. Każdy jest tu mile widziany, niezależnie od tego, w jakim tempie czyta. Uczestnictwo w spotkaniach daje możliwość do poznania twórczości nieznanych dotąd autorów i nowych książek. Pierwsze spotkanie jest również okazją do poznania się nawzajem. Każdy z uczestników przedstawia się i mówi o sobie, jakim jest czytelnikiem. Wyróżnia się kilka typów czytelników:

- Poszukiwacz przygód; lubi ekscytujące, trzymające w napięciu książki,
- Zestresowany; czyta, żeby się odprężyć,
- Zdesperowany; czyta cokolwiek: napis na ścianie, tabelę taryf w autobusie, instrukcje obsługi. Musi czytać cały czas. Nie jest zbyt wybredny, odpowiada mu dowolna książka,
- Zachowawczy; nie angażuje się w lekturę, jeśli nie wie, czy książka mu się spodoba. Ma swoich ulubionych autorów i gatunki, więc niechętnie sięga po nowości,
- Ambitny; nie ma dużo wolnego czasu na czytanie, więc jego lektury muszą być oryginalne i ambitne,
- Lubiący wygodę; starannie wybiera miejsce, w którym oddaje się lekturze. Dla niego otoczenie jest tak samo ważne, jak książka, którą czyta.

Na pierwszym spotkaniu moderator pyta uczestników, do którego z wymienionych typów czytelników zaliczyliby samych siebie. Kolejne pytania zadawane przez moderatora dotyczą nawyków czytelniczych. Członkowie grupy mówią o swoim ulubionym miejscu i porze czytania. Niektórzy wymieniają tu biurko, kanapę, park lub wannę. Są osoby, którym nie przeszkadza hałas, czy głośna muzyka i potrafią się skupić na czytaniu w każdym miejscu. Uczestnicy spotkań wymieniają się swoimi doświadczeniami, związanymi z tym, w jaki sposób podchodzą do czytanego tekstu. Niektórzy przyznają się do tego, że opuszczają dłuższe fragmenty powieści, jak opisy przyrody. Inni twierdzą, że czytają od deski do deski. O charakterze czytelnika może też świadczyć to, czy przerywa lekturę w dowolnym miejscu, czy zawsze po skończeniu kolejnego rozdziału. Niecierpliwe osoby czytają ostatnią stronę przed skończeniem całej książki. O nawykach czytelniczych mówi ilość czytanych w tym samym czasie książek. Są osoby, które potrafią czytać jedną pozycję w domu, drugą w drodze do pracy i kolejną, związaną z wykonywanym zawodem, czyli literaturę fachową.

Zakończenie

Czytanie jest szczególną formą zachowania się, polegającą na twórczym uczestnictwie w pisemnej formie komunikacji społecznej. Jeśli czytanie występuje w zbiorowości, a więc obserwowane z perspektywy zachowań całych grup, mamy do czynienia z czytelnictwem¹⁴. Uczestnictwo w spotkaniach Dyskusyjnych Klubów Książki jest połączeniem indywidualnego odbioru literatury z czytelnictwem grupowym. Każdy z klubowiczów

¹⁴ Wojciechowski J.: *Czytelnictwo*, Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego. 1989, s.15–16.

samodzielnie zapoznaje się z treścią lektury, a podczas spotkania dzieli się swoimi osobistymi odczuciami i dowiaduje się, jak ten sam tekst został odebrany przez inne osoby. Ta sama książka może bowiem mieć zupełnie inne odbicie w świadomości czytelniczej poszczególnych osób. Odmienna interpretacja wynika z indywidualnych cech psychologicznych, doświadczeń życiowych, czy wykształcenia. Ogromne znaczenie w odbiorze literatury ma język, jakim posłużył się pisarz¹⁵. Niektórzy czytelnicy z zadowoleniem przyjęli wprowadzenie do współczesnej literatury języka subkultur młodzieżowych i wulgaryzmów. Dzięki takim zabiegom literackim powieści są bliskie realiom życia codziennego. Dla innych zaś brutalizacja języka jest nie do przyjęcia i rezygnują z sięgania po takie książki. Jako przykład może posłużyć twórczość Doroty Masłowskiej, entuzjastycznie przyjętej przez krytykę. Równorzędnym bohaterem jej debiutanckiej powieści jest język, jakim posługuje się narrator¹⁶. Jest to język często słyszany wśród młodzieży wielkich blokowisk, ale użyty w powieści może szokować. Goszczący w Polsce w 2006 r. na zaproszenie British Council brytyjski pisarz Niall Griffiths w swoich powieściach posługuje się podobnym językiem. Podczas spotkania z czytelnikami w Bibliotece Brytyjskiej w Łodzi powiedział, że język powieści angielskich, które czytał w młodości, daleki jest od tego, jakim na co dzień posługują się Anglicy. Dlatego w swojej prozie zastosował slang i wulgaryzmy. Niall Griffiths został poproszony o konsultację przez tłumacza, który przekładał na język angielski powieść Doroty Masłowskiej.

Spotkania grup czytelniczych są aktywną formą uczestnictwa w życiu literackim. Pozwalają ich uczestnikom na wyrażenie swoich opinii i zmuszają do zastanowienia się nad tematami poruszonymi w książkach. Powtarzając za Wisławą Szymborską, że czytanie książek jest najpiękniejszą zabawą, jaką sobie ludzkość wymyśliła¹⁷, można dodać, że rozmawianie o przeczytanych książkach jest równie piękne. Pozwala bowiem jeszcze raz przeżyć emocje, które pojawiły się podczas lektury. Daje również okazję do zwrócenia uwagi na te fragmenty książki, które początkowo dla jednych czytelników były mało istotne, inni z kolei dostrzegli w nich coś ważnego. Przede wszystkim zaś Dyskusyjne Kluby Książki są miejscem, gdzie można spotkać ludzi o podobnych zainteresowaniach, dla których czytanie książek jest pasją.

Bibliografia

1. Oficjalna strona internetowa *Book Club Offer* [online] [dostęp 10.02.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://Book-Club-Offers.com>
2. *Book Group*. Reż. A. Griffin [DVD]. BBC 2005. Wymagania systemowe: stacjonarny odtwarzacz DVD lub komputer wyposażony w aplikację przeznaczoną do odczytu DVD-Video.
3. Oficjalna strona internetowa *Book of the Month Club* [online] [dostęp 05.02.2007]. Dostępny World Wide Web: <http://www.britishcouncil.home.pl/librarynet/6%wydarzenia/wydarzenia/htm>

¹⁵ Rubakin M.: *Izbrannoje T.1/2* Moskwa: Kniga. 1975.

¹⁶ Masłowska D.: *Wojna polsko-ruska pod flagą białą-czerwoną*. Warszawa: Lampa i Iskra Boża. 2002.

¹⁷ Wisława Szymborska dla programu LEGO. Oficjalna strona internetowa programu LEGO [online] [dostęp 30.04.2007] Dostępny w World Wide Web: <http://lca.szkolazklasa.pl/?id=39>

4. Oficjalna strona internetowa British Council [online] [dostęp 12.02.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.britishcouncil.home.pl/librarynet/6%wydarzenia/wydarzenia/htm>
5. Oficjalna strona internetowa Guardian [online] [dostęp 10.02.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://books.guardian.co.uk>
6. Hornby N.: *Długa droga w dół*, Kraków: Wyd. Literackie. 2005.
7. Oficjalna strona internetowa Instytutu Książki [online] [dostęp 19.04.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.instytutksiazki.pl/aktualnosci/wydarzenia>
8. Masłowska D.: *Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną*.: Lampa i Iskra Boża. 2002.
9. Oficjalna strona internetowa Opening the Book [online] [dostęp 14.02.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.openingthebook.com/o.b/page.asp?idno=107>
10. Oficjalna strona Penguin [online] [dostęp 10.02.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://readers.penguin.co.uk/>
11. Oficjalna strona Richard and Judy [online] [dostęp 10.02.2007] Dostępny w World Wide Web: <http://www.richardandjudy.bookclub.co.uk>
12. Rubakin M.: *Izbrannoje*. 1/2 Moskwa: Kniga.1975,
13. Townsend S.: *Adrian Mole and the weapon of mass destruction*, London: Penguin Books. 2005.
14. Wisława Szymborska dla programu Lego. Oficjalna strona internetowa programu LEGO[online] [dostęp 30.04.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://lca.szko-lazklasa.pl/?id=39>
15. Wojciechowski J.: *Czytelnictwo*, Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego 1989, s.15–16.

Summary

The paper presents the history of readers' groups that started to appear at the beginning of the 20th century. The paper discusses how they are founded and how their meetings are organised; it also shows their present diversity in the United Kingdom.

In 2004 the British Council started to promote readers's group in Poland, from 2006 in cooperation with the Book Institute. As a result, in Poland there have appeared over 200 reading clubs; they function in public libraries.